

Šećer

Ašis Nandi

Početakom devedesetih godina prošlog veka, Kalpnat Rai, tadašnji indijski ministar prehrane, zabranio je proizvodnju gura (melase, šećernog sirupa ili nerafiniranog šećera) u Indiji, verovatno prvoj zemlji u svetu gde je tako nešto učinjeno. Sva šećerna trska treba da bude usmerena na proizvodnju šećera, objavio je, kako bi se nadoknadio nedostatak i sprečio rast cena šećera u toj zemlji. Taj ukaz bio je privremen, ali se po svoj prilici prvi put dogodilo da se neko usudio da dirne u gur, da zvanično označi konačni nestanak jedne značajne, ako ne i dominantne tradicije u ishrani, koja je u Indiji trajala bar dve hiljade godina. U većini drugih zemalja u svetu ta tradicija već je bila nestala ili je bila na izdisaju.

Taj napad na gur nije bio ništa novo i Rai i indijska država, ne ispoljavajući veliku maštovitost, samo su sledili konvencionalnu mudrost. Proces koji su započeli danas dobija potvrdu u brzom razvoju globalizacije u svetskoj privredi. Samo su multinacionalne korporacije i industrijalizacija poljoprivrede počele da rade, profinjenije ali efikasnije, ono što je indijski ministar prehrane u stvari želeo. Gotovo je izvesno da će u velikom delu Azije i Afrike gur praktično nestati kao uobičajeni deo svakodnevnice ishrane. On neće biti zabranjen; biće u stvari cenjen kao zdrav proizvod i moći će se dobiti u pomodnim restoranima i kafeima, gde će znalcima i kultivisanim osobama služiti kao alternativa šećeru.

Velike fabrike šećera proizvodiće ga kao skuplji dodatak hrani za slatokusce. U tom smislu, imaće istu sudbinu kao kimono.

U međuvremenu, u svakodnevnom životu običnih ljudi gur će biti zamenjen šećerom i postaće namirnica samo za upućene. Šećer je namirnica koja donosi novac jer postiže višu cenu, lakše se skladišti i predstavlja industrijski proizvod. Može se koristiti i za proizvodnju skupih alkoholnih pića, a globalna prehrambena industrija stavlja ga u sve moguće prehrambene proizvode – od kečapa i čipsa do hleba i džema. Laboratorijska ispitivanja Udruženja potrošača u Penangu, čije rezultate nijedan sud još nije osporio, svaka flaša „koka-kole“ sadrži oko šest i po kafenih kašičica šećera a flaša „pepsi-kole“ nešto manje od šest. Logično je da se proizvodnja šećera smatra vidom razvoja, i međunarodne organizacije poput Svetske banke to su uvek podržavale i u razvoj industrije šećera često ulagale milione dolara.

S druge strane, proizvodnja gura je obična, domaća industrija, porodična veština koja ne zagađuje prirodnu sredinu. To je aktivnost za preživljavanje, koja malo doprinosi stopi razvoja zemlje. Jedan od pokazatelja takvog načina razmišljanja jeste da poljoprivrednici koji dobijaju zajmove za proizvodnju šećerne trske u Indiji već dugo ne mogu tu trsku da koriste za proizvodnju gura – moraju da proizvode šećer.

Beli, kristalni, rafinirani šećer relativno je nov proizvod na svetskoj sceni. Starije civilizacije ga nisu koristile, iako su neke od njih gotovo izvesno znale način njegove proizvodnje. Tek u sedamnaestom i osamnaestom veku postao je bitan deo ishrane na Zapadu. Njegova proizvodnja počela je da raste posle početka trgovine robljem iz Afrike, koja je obezbeđivala jeftinu radnu snagu za gajenje šećerne trske u dvema Amerikama, naročito u Severnoj. Čak i nakon ukidanja ropstva u britanskim kolonijama u obe Amerike, poljoprivrednici na nekim karipskim ostrvima koji su gajili druge useve često su silom primoravani da gaje šećernu trsku.

Rastuća proizvodnja šećera i dramatičan pad njegove cene doveli su do rasta popularnosti šećera u Evropi, i to ne samo među pripadnicima evropske elite, već i među prostim narodom. Po svoj prilici, smatralo

se da nešto što je tako slatko, čisto i belo ne može biti loše po zdravlje. Već 1815. potrošnja šećera po glavi stanovnika u Velikoj Britaniji, u to doba najrazvijenije industrijske zemlje u svetu, dostigla je trideset tri kilograma godišnje. No, to nije ni blizu sadašnjeg proseka od više od pedeset pet kilograma po osobi u visokorazvijenim zemljama.

Šećer je tek u dvadesetom veku učvrstio svoj položaj osnovnog zaslađivača i istisnuo gur iz ishrane u većini azijskih i afričkih društava. U nekim delovima Indije gur se sve donedavno koristio za zaslađivanje čaja. Čak i u takozvanim naprednim društvima Zapada potrošnja šećera je tek u prošlom veku dostigla patološki nivo. Na primer, uprkos rastućoj popularnosti raznih zamena za šećer i sve veće brige o zdravlju, prosečni Amerikanac i dalje svakodnevno unosi u organizam ogromnu količinu šećera, koja bi u doba pre popularizacije rafiniranog šećera odgovarala dnevnoj ličnoj potrošnji od oko trideset kilograma šećerne repe.

Ljudski organizam ne može da izdrži napad takvih razmera. Prema nekim nalazima, tako velika potrošnja šećera dovodi do naglog „rasta“ nivoa šećera u krvi, što podrazumeva da pankreas grčevito nastoji da ga smanji lučenjem insulina, koji veštački stvara „nizak“ nivo šećera u krvi. Dag Polezinski, koji se godinama bavio tim problemom, tvrdi da nizak nivo šećera u krvi izaziva ozbiljno stanje stresa, te dovodi do povećanja „emocionalne nestabilnosti u vidu depresije, zabrinutosti, nervoze“ i, što je logično, do želje za većom količinom šećera. On smatra da se na Zapadu uzroci visoke stope mentalnih bolesti i raširenosti raznih oblika zavisnosti od lekova u izvesnoj meri mogu tražiti u bezumnoj potrošnji šećera. Drugi smatraju da je nesposobnost organizma da se izbori s ogromnim fluktuacijama šećera u krvi uzrok umora, nervoze, nepodnošenja alkohola, nedostatka koncentracije i alergija.

U velikom delu Zapadne Evrope i Severne Amerike uzroci smrti danas su veoma slični. Za nešto više od polovine smrtnih slučajeva odgovorna su kardiovaskularna oboljenja, a za nešto više od trećine razne vrste karcinoma. (Taj obrazac ne bi trebalo da bude mnogo različit ni kada je reč o elitama Južne i Jugoistočne Azije, koje su prihvatile zapadnjački način života jer raspoloživi podaci govore da su u Prvom svetu

srčana oboljenja mnogo raširenija među indijskim imigrantima nego među domorocima.) Kod tih umrlih osoba kardiovaskularna oboljenja neposredno su bila posledica prevelike potrošnje šećera; neke vrste karcinoma na posredan način povezane su sa šećerom, preko promena načina ishrane koje prate popularizaciju šećera. Pored dobro poznatih propratnih posledica šećera, kao što su gojaznost i dijabetes, preterano uzimanje šećera oduvek se dovodilo u vezu s nizom društvenih patoloških stanja, uključujući opšte nasilničko ponašanje. Visok unos šećera u organizam nije samo obeležje modernizacije – on kao da utire put ka samouništenju.

U međuvremenu, kao i kads je reč o drugim patološkim stanjima modernog doba, problemi koje stvara šećer daju podstrek poslovnom svetu da stvara, a potom i da zadovoljava nove potrebe kod ljudi. Tržišta su već preplavljena svim mogućim lekovima za lečenje štetnih posledica šećera. Oni se kreću od brojnih zamena za šećer do velikog broja lekova koji se reklamiraju kao sigurna zaštita od preteranog uzimanja šećera. Na primer, iste kompanije koje proizvode šećer, koji oštećuje zube, često imaju svoj udeo u kompanijama koje proizvode paste za zube na bazi fluorida, koje bi trebalo da deluje u suprotnom smeru. Kompanije koje su specijalizovane za proizvodnju pesticida za šećernu trsku proizvode i niskokalorične zamene za šećer. I tako dalje. U zdravstvenom sistemu veoma su spremni da razgovaraju o rizicima potrošnje šećera i o problemima koje izaziva gojaznost. Ali niko, ili gotovo niko, ne usuđuje se da zatraži da se ne podstiče proizvodnja šećera.

Trgovina robljem preko Atlantika jedno je od najtragičnijih i najnasilnijih poglavlja u ljudskoj istoriji; ona je svedočanstvo o neverovatnoj surovosti jednih ljudi prema drugima. Prema nekim procenama, oko trećine svih zarobljenih robova umrlo je za vreme prevoza iz Afrike na američke kontinente. Okovani u mračnim prostorijama bez vazduha u potpalublju, umirali su kao mušice od epidemija i nezamislivih brutalnosti i nije im bilo omogućeno ni u smrti da zadrže ljudsko dostojanstvo. Tokom dugih putovanja njihova tela bacana su u more poput pokvarene hrane. Širenje ropstva bilo je u velikoj meri posledica potražnje

za jeftinom radnom snagom na plantažama šećera u novom svetu, mada je i gajenje duvana i pamuka u tome imalo značajnu ulogu.

Priča o duvanu u ljudskoj istoriji, često navođena, kao da je pri kraju; za priču o šećeru nema takvih naznaka. Štaviše, iz neobjašnjivih razloga ta druga priča dobija nove nastavke. Ipak, kao što Džejsms Ridžvej rezimira: „Nijedan poljoprivredni usev nije doneo toliko bede ljudima kao šećer. On upropašćuje zemlju od jednog kraja sveta do drugog.“

Gajenje, proizvodnja i popularizacija šećera i duvana – koji mnogo duguju trgovini robljem – sada s kamatom naplaćuju svoj krvavi dug. Meni se čini da ako se uzmu u obzir i neposredne i posredne žrtve, kao i skraćenje života i degradacija njegovog kvaliteta, broj ljudi koje su šećer i duvan ubili tokom poslednjih dve stotine godina može lako premašivati broj Afrikanaca umrlih na putu ka plantažama šećerne trske u Americi.

U tome nema samo poetske pravde. To je ustanovljavanje surove činjenice da se ugnjetavanje i dominacija u krajnjoj liniji mogu pokazati isto toliko porazni za ugnjetače koliko i za žrtve. No, s kratkoročnog aspekta, to poraženim kulturama ne može biti velika uteha. Sve što one mogu jeste da ostaju zapanjene činjenicom da ono što su pre dve stotine godina beli vlasnici plantaža i propagatori šećera činili oružanom prisilom nova generacija političke elite u Aziji, Africi i Južnoj Americi, podsticana od strane Svetske banke i bratstvom u pogledu razvoja, nastoji da čini administrativnim putem.

Dodatna literatura

Ridgeway, James (1994), *The Haiti Files: Decoding the Crisis*, Washington, DC, Essential Books.

Narratives of Colonialism, Sugar, Java and the Dutch, u ediciji „Horizons in Post-Colonial Studies“, urednici Pal Ahluwalia i Bill Ashcroft.